

tat'.

D'altra banda tot seguit s'estén a l'ús o emprament que es faci de qualsevol cosa o ésser: «molt hom ha cavall, qui no sap cavalcar, e molt ha astor qui no-l sap *emprar*», Lhull (*Doctr. Pu.*, ed. Gili, p. 131), doncs amb *e*; però les formes en *ae-* no desaparegueren de l'ús, si bé generalment les dues vocals apareixen refoses en *a*:¹ «si-l vell se mor / yo he gran por, / —tant és dolent— / en testament / ni codicil / —tant és de vil— / que pus n'ajau: / les mans *amprau* / mentres poreu!», JRoig (*Spill*, 6278).

Més modernament s'ha tendit popularment a concretar el sentit en la idea de 'manllevar', que ja trobem almenys des de primers del S. XVII: «Vert és lo qui, per gastar / mes que basta a son cabal / *ampra* diners a censal / y'ls que fa no pot pagar» en el Rector de Vallfogona; el punt d'arrencada d'això ja es trobava en l'ús medieval de Muntaner: «per totes ses terres *él amprà* sos vassalls que li ajudassen de mone-da» on és encara 'invitar' però ja precisament 'invitar a prestar' (§ 81).

Certs passatges d'obres de Coromines ens mostren com el concepte d'«usar» i el de 'manllevar, recórrer a' poden estar enclosos dins una mateixa clovella: «no compreneu que si em tenui aquí és perquè jo ho he volgut? --- Endemés, Oriana es sentirà orgullosa del compliment que li faig *emprant* les seves andròmines» (*L'Amor Traidor*, IV, 77), «obriu un llibre anglès --- una elegant distinció us refrescarà l'esperit --- Ha de proposar-se imitar això el novellista català? --- No hem d'*emprar* aquella finesa, per una raó: --- perquè no és la nostra» (*L'Esperit de Finesa*, O. C., 1107b33). I quan un muntanyenc urgellès vaig sentir que es planyia d'haver d'*amprà* animals» (Cabó, 1957) vaig quedar-me a l'escapça de si entenia 'usar-los' o 'demandar que els hi prestessin'.

Avui l'acc. 'manllevar' té una àrea popular vasta, que abraça sencers els dominis occidental i valencià, i fins desborda un poc cap al SO. del cat. or. i l'illa d'Eivissa: «va anar *amprà* es quartos» anoto a la Vall d'Assua (Surp., 1959); «envejen als seus vassalls, que han de tornar-mos lo qu'és *amprat*» escrivia el tortosí Vergés Paulí (*Espurnes* v, 179). El sentit d'*amprà* (o *amparà*?) era inequívocament 'manllevar' en boca d'un pagès de Sta. Maria de Meià (1956), i Porcioles observava que a Àger *amprar* és 'emmanllevar' (*dies amprats*, aquells tres primers d'abril que el març va manllevar per matar la vella i el seu ramat, p. 33).

A l'extrem S. de la llengua el mot s'ha tornat ambivalent, car a Monòver encara és 'manllevar' («dinés a senso? *ampres* un duro, y en tornes *ciento!*»), però d'altra banda també val per 'prestar': «no *amprem* dinés --- ha-y mols bufos! Que vosté sap firmà?», *Canyissaes*, pp. 95, 114. Però això no arriba gaire al Nord, perquè l'alcoià MGadea ja solament dóna a *amprar* el sentit de 'manllevar' (*T. del Xè* I, 260, per cert sempre amb *a*, fins en present *ell ampra* III, 111); si no m'enganyo és l'única pronúncia popular en valencià (Renat, «El Camí», 14-IV-1934), i fins l'observem en alguns quan usen el mot en el sentit del cast.

emplear: «les lleis que ells *ampren* per a jutjar», F. Escrivà i Cantos (*Acció Val.*, 5-1-1931).

Fota d'Eivissa, a les altres illes el mot significa 'utilitzar, usar', així entre els pastors de Manacor (*BDLC* VII, 181); també a l'Alguer *amprá* i en Ind. Pres. 1. *ámpf* «yo empleo» (Kuen, *AORBB* v, 151, 171); i a Menorca: «datilers bords, que ni feien polit ni verd ni servien de res, perquè ni tan sols per a fer carabó es podien *emprar*», Ruiz i Pablo (*Nov. Men.*, 199); d'una endevinalla: «quin moble és, que fa 's fuster, / qui per ell no li serveix, / i es qui l'*empra* no coneix / si està malament o bé?» («Es baül de mort»), Camps Merc. (*Folk. Men.* I, 263, 271); (no tenint mistos) «s'*emprava* se caremuixa per fer *àskæ*» (per encendre el tabac) sento a les Ferreries, 1964.

Fou partint d'aquest ús balear que la llengua literària c. 1910 restaurà a l'ús comú el verb *emprar*, eina lingüística perfecta per expressar la idea d'«utilitzar» i eliminar el castellanisme *empleiar*. En particular era freqüent a Mallorca recórrer-hi en la frase *tenir emprat algú* 'fer-lo treballar', 'tenir-lo ocupat' (*BDLC* XIII, 1922, 271, 193). Ús que es devia estendre fins a significar 'torbat, encongit': «si no lleves petaca, malo. —Yo no fume. Per qué? —Perqué te veig en terra totes es mansanetes de la brusa: com al no fumà, estaràs tan *amprat*, pos es mans no saps a on posà-les, y tot són tirones de la brusa ---», *Canyissaes*, p. 78.

L'àrea del mot es fica en terres d'Aragó en el sentit de 'manllevar', des de Benasc enllà: «—Ixa dona m'ha *amprau* un cafís de bllau» i Ferraz ens adverteix que es diu així «en todo Aragón, aunque en algunas localidades --- se emplea, por 'prestar'» (p. 21). De fet amb aquest valor l'anotà Casac. (*BDC* XXIV, s. v.), així l'usaren els valencians Luquian (1594) i Timoneda (aquest en la variant *amparar*)² i la ribagorçana Madalena Calassanc de Bardaxí (1632, cites de Boraio); i RJCuervo, *Apunt.* (p. 486) hi afegeix algun altre testimoni en llengua castellana.

Nicolau d'Olwer va cridar l'atenció cap a l'ús d'*adimperare* en el baix llatí de Catalunya «avec un sens très différent de celui qu'a enregistré Adelung. Il s'agit de faire usage du droit d'*adimperamentum*; c'est donc un synonyme d'*adempere* (voir Du Cange, s. v. *ademprium*); an 1011: ut pascuas fruunt et *adimperant* in omnes nostras marchias et possessiones nostras» en un doc. del *Cartulari* de St. Cugat (*Arch. Lat. Medii Aevi*, 1927). Bast-Bass. (46-8) hi afegeixen *adimperare* 'emprar, utilitzar' en un doc. de Vic de 982, i un altre de 1031, sempre amb el sentit de 'usar en profit propi', i altres tres de la forma més romànica *adempere*, en docs. de Girona, etc. dels anys 1128 i 1192, així com «damus pascuas --- cum aquis et boschs et cum *adempmentis* omnibus quos in predictis chalmis *adempere* volueritis» en un de Santes Creus de 1178. Del substantiu neutre plural *adempmenta* ja n'hi ha bastants des de 980.

No caldrà més proves per convecc's que el cat. (*a*)*emprar* i l'oc. ant. *azemprar* provenen d'aquest **ADIMPERARE* que el ll. vg. creà al costat d'*IMPERARE*